

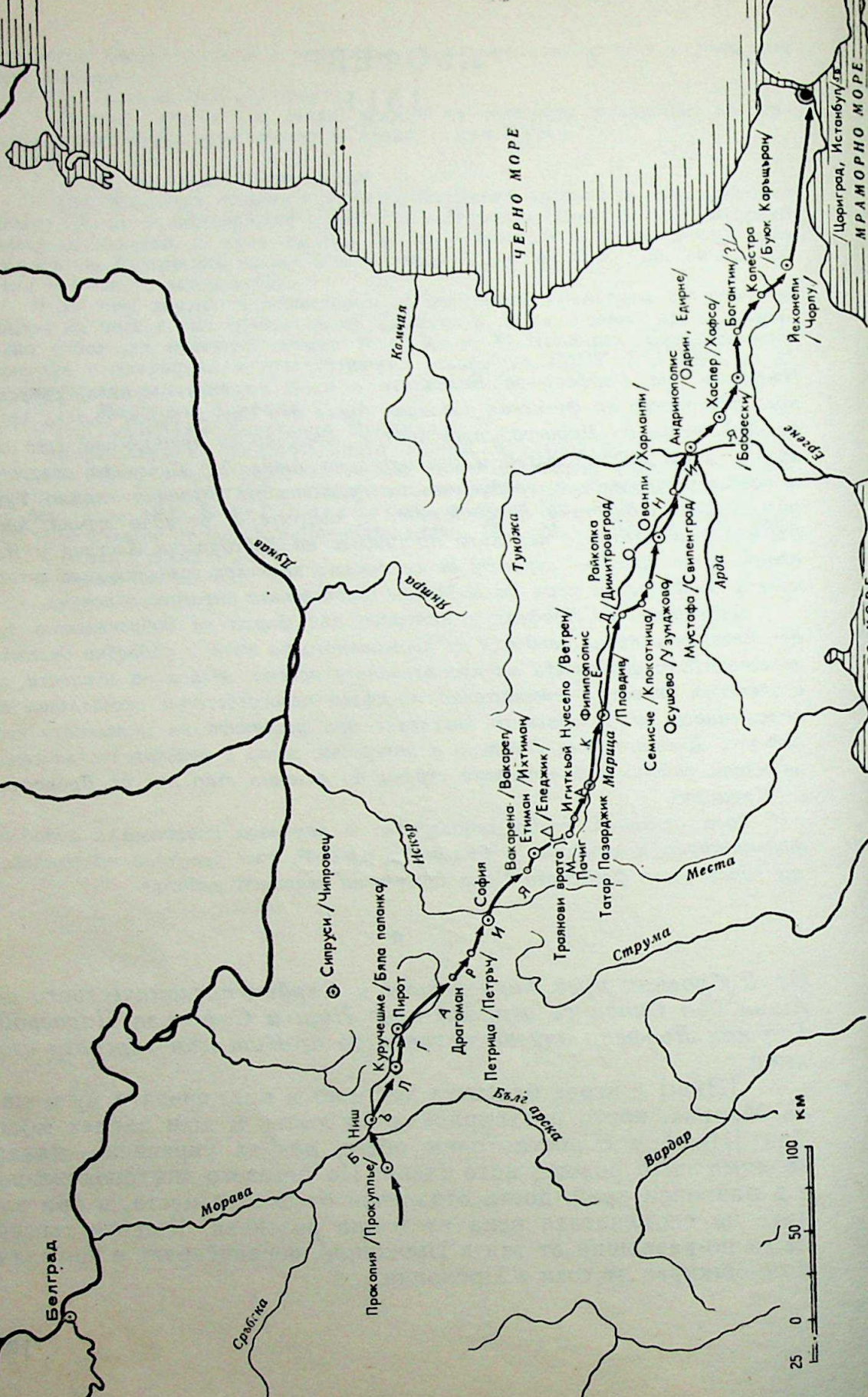
Пътеписът на Лъофевр за Балканите е плод на впечатленията, събрани през пътуването на френския посланик Ашил дьо Санси, барон дьо ла Мол, от Дубровник до Цариград през 1611 г. Лъофевр го придружава като секретар. Това пратеничество и дейността на Ашил дьо Санси са свързани с известни промени в традиционната политика на Франция спрямо Турция с една подчертана двойственост в насоките ѝ: от една страна, поддържане на връзки с нея като противовес на Хабсбургска Австрия и Испания, а, от друга — стремеж да се покаже пред християнския свят готовността на френския крал да подкрепи европейските антитурски почини.

Пътеписът на Лъофевр е направен във форма на добросъвестно воден дневник с пътни сведения за преживяното по пътя, с подробни бележки за географски особености на пропътуваните райони, облика на селищата, за стопанския живот и сравнително по-малко непосредствени впечатления за положението на балканското население при условията на османското господство. Дневникът на Лъофевр е интересно, живо и увлекателно описание за някои райони в балканските страни по големия стар път от Дубровник до Цариград.

Това описание, слабо използвано в научната книжнина и издадено фрагментарно в сръбски¹ и български превод², съм проучила по ръкописа му, запазен във френското Министерство на външните работи.³

От Дубровник през Херцеговина и Сърбия посланичеството на Ашил дьо Санси се отправя през Ниш и София за Цариград. Ето как Лъофевр описва пътуването от Ниш към турската столица.

„[Ниш] е всред блатиста местност и през средата му минава Морава, която прехвърлихме по дълъг и лош дървен мост. Той [Ниш] е с доста голям обсег, лек за укрепване, макар че няма нито ровове, нито стени. Но неговото местоположение е в равнинен край, доста отдалечен от високи места, и при водите на споменатата река изглежда разсипан. Къщите съвсем не са по-разкошни от тия в Прокопия⁴, кервансараят е по-голям и по-обширен от този в Прокопия. . .

Белград

Морава

Србџина

Прокупље /
Ниш

Сируси /
Чировец

Куручеше /
Бела паланка

Пирот

Драгоман

Петрица /
Петрач

София

Вакарена /
Етиман /
Ихтиман

Пачинг /
Траянови врата

Игиткьоя Нуесело /
Ветрен /
Е

Филипополис /
К

Марича /
Пловдив

Семисче /
Клокотница /
Осушова /
Зунджов

Муштафа /
Свипенград

Арджа

Ованли /
Харманли /
И

Райкопка /
Димитровград

Андриполис /
Одрин, Едирне /
Бабаевски /
Хаспер /
Хафса /
Богантим /
З

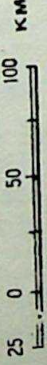
Каледия

Калестра /
Буюк Каръщерач

Ихонели /
Чорлу /
Ермене

ЧЕРНО МОРЕ

Цариград, Истанбул /
МРАМОРНО МОРЕ

В Ниш имаше ага или управител на някаква област в България, който бе французин⁵. . . (л. 21 г).

От Ниш поехме пътя си към изток и след около две мили в равнината навлязохме в малко селище, което продължава в планините, в които влязохме. Показаха ни вдясно тази [планина], където били разбойниците⁶, доста висока, цялата в гори, стръмна на много места. Като минахме отвъд, слязохме от [планината], на която бяхме и в чието подножие прехвърлихме по брод реката Нишава. Продължихме пътя си през ливади и пристигнахме на едно място, гдето някога е имало крепост, наречена Куручешме⁷, изгорена до камъните в 1608 или 1609 г. при неочакван пожар. Сега там е направена някаква ограда с доста висок дървен плет от около два тоаза. Това обградено пространство се затваря на две места с две различни врати и служи за сигурно убежище на минаващите. . . При . . .⁸ се видят много развалини от първата крепост, която била на твърде добро място и много поддаващо се на укрепяване. Но към южната ѝ страна има един хълм, който я доминира и от който тя би могла да бъде бита и да ѝ бъдат нанесени щети. Там наблизо има красива и добра чешма с бистра вода; целият този край е или хълмист, или пълен с планини.

В петък, на 26-ия ден от август, потеглихме от казаното място, придружени от 35 въоръжени с пушки мъже, които господинът⁹ взе поради страх от разбойници, понеже му бяха казали, че пътят е несигурен. Той пое пътя към изток, който е блатлив и е между две планини, а наляво бе малка река, наречена Нишава.

Тук и там из пътя ни по склоновете на двете планини видяхме множество малки села. Най-сетне стигнахме на юг до Пирот, още в България. При влизането в него минава малка рекичка, в която се вливат много изворни води, бликащи наблизо изпод голяма скала. Тази рекичка минава под дървен мост от 50 до 60 стъпки, много тесен — около две стъпки, поддържан с множество късове от дърво. Щом го минахме, видяхме отдясно малка четвъртата крепост¹⁰ при входа в този град и на пътя, изградена върху скала, малко извисена над околната повърхност, която все пак бе доминирана изцяло към север от планината, отстояща от нея само на 100 стъпки.

Този ден имаше панаир в споменатия град на голямо съседно поле. На този [панаир] имаше много стоки. Там бяха дошли повече от 4000 души, всички селяни и жители на околните краища; те са най-вече християни — гърци.¹¹ Този панаир става ежегодно по едно и също време — деня след техния Ве-

ликден и в края на петнадесетдневните пости, които започват на 10 август.

На този панаир в Пирот се виждат множество хранителни продукти, селски дрехи, украшения от сребро за жените, които носят висулки на ушите от сребърни пулчета¹², съвсем прилични на [украшенията по] юздите на нашите коне и толкова големи. Те носят по много на всяко ухо. Има някои, които носят пет или шест от тях на всяко ухо или пък местни монети, които зашиват на големи платнени панделки, широки по шест пуса¹³. От тях те после правят начелници, верижки, подгърленици, висящи като брада на козел. Те носят косите си изцяло сплетени на плитка, увиснала на гърба, и на края ѝ висят споменатите сребърни монети за украшение с ресни. Най-бедните, които нямат възможност да харчат за това, окачват там от ония малки морски охлювчета, с които джамбазите украсяват юздите на конете, изложени от тях на показ. На този панаир имаше всякакви хора; между тях слепи жени, които съпровождаха с глас звуците на гъдулка, направена от лошо издялана цепеница и без дъска, само с една струна от 10 и 12 конски косъма, събрани заедно, без да се усукват. Звънтяха на нея с лък, направен по същия начин, като докосваха струната с пръстите на лявата ръка, за да сменят звуковете според песента си. [Инструментът] имаше твърде висок и приятен тон. Извън това имаше разни акробати, каквито не липсват в Турция, и са много сърчни в безброй неща, необикновени за християнството. В този край имаше един архиепископ, когото наричат „от Сипруси“ — град в тази страна.¹⁴ Този архиепископ се зове фра Пиетро и е от Францисканския орден.¹⁵ Той е покръстил много жители от около десет-дванадесет села в района, въвел ги е в католишкото апостолско и римско изповедание и е посветил в същото изповедание християни-гърци и много други, които не са имали никаква [религия]. Този отец бе отишъл в Рим. Споменатият господин Дьо Санси остана целия ден в града и на сутринта в очакване на придружители, защото му съобщиха, че разбойниците, които го причаквали два дни по-рано и са го пропуснали, понеже той ловко избягна пътя, по който те бяха отишли, го чакат по предстоящия му път за София и са събрани около 200 души. В събота, 27 август, поменатият господин напусна Пирот. Неделя, 28-ми, около два часа през нощта господинът замина от града, придружен от 14 пешаци с пушки и толкова турци на коне, които отнасяха местния данък в Цариград, и около 40 селяни, някои въоръжени с полупики, други — с тояги и трети, които дойдоха с придружителите му (т. е. на посланика) и образуваха с ония от свитата му всичко 80—100 пешаци и конници с около 22—23 товарни коня, излезли от кервансарая. Той [посланикът] пое път надясно и продължи през равнината, в която планините от двете страни се прибли-

жиха и правеха пътя на около три левги от града тесен, мъчен и несигурен от разбойници, каквито почти постоянно се срещат там. Минахме този път без страх и опасности — той трае няколко левги — и после отидохме да обядваме в Драгоман — малко селище на склона на планината. От това място се разкрива равнина с няколко малки хълмчета или възвишения тук и там. След обяд господинът продължи пътя си през нея (т. е. равнината) и след около пет часа път пристигнахме да отседнем в селището, наречено Петрица, в споменатата провинция България, разположено на малко възвишение. Там господинът прекара нощта.

В понеделник, на 29-и от споменатия месец август, господинът замина оттук и пое към юг, прекоси равнината, оградена от двете страни към изток и заострена от две не твърде високи планини. Той премина два протока или води, които се спускат от планината и слизат в равнината и там, дето тя свършва, [се вливат] в малка река, минаваща през София.

Всред тази равнина се вижда град София, в която споменатият господин дойде да обядва и прекара там останалата част от деня, за да даде отдых на своя колар, да го остави да подготви колите, за да продължи по-удобно пътя към Цариград. Дотук равнината изглежда много хубава и голямата част от нея — обработена и плодородна. Пръстта е черна и ливадите [също]. Когато минахме оттам, от дълго време не бе валило дъжд, та земята бе напукана и на всяка стъпка с пукнатини от по четири пръста, толкова дълбоки, че не им се виждаше дъното. Такава суша бе, но този ден валя целия следобед.

Тази равнина е широка около четири френски левги от Петрице¹⁶ до София. Градът е разположен към средата на казаната равнина, в малка дълбина, доста разпрострян, но без стени и ровове, от същия тип, какъвто видяхме преди в тази страна. Има няколко къщи, по-хубаво построени от другите. Но всички са от непечени тухли, изсушени само на слънце и споени със земя, покрити повечето с кръгли керемиди.

В този град има доста джамии — между тях две красиви. Има около 5000 къщи и доста търговци, повечето евреи; има също и християни — както римски католици, така и гърци.¹⁷ Кервансараят там е доста голям и обширен, може да поеме 350—400 души. В този град има баня с природно топла вода, докарана от [разстояние] един преход път оттам чрез подземни водопроводи. Тя е много топла на това място (т. е. в банята), която се състои от две части в осмоъгълна форма отгоре във вид на купол. От едното в другото [помещение] се влиза през много ниска врата. Най-напред се влиза в едно от тях, където има много легла, приготвени, за да легнат ония, които излизат от банята. Оттам, като се влезе в друга стая, има голям басейн, направен и облицован с дялани камъни и цимен-

тиран; в него от голям чучур блика обилно много топла вода. От двата края има малки кръгли стаички, построени куполообразно. . . , от които блика малка чешмичка с топла вода. Светлината влиза вътре през някакви кръгли стъкла, циментирани горе около купола.

Този край е доста студен зиме; казаха ми, че на няколко левги отгук има планина, наречена Витоса¹⁸, на която е постоянно студено и снегът не се е стопявал там отпреди повече от двадесет години.

На 30 август във вторник след обяд господинът замина от София. Премина в равнината през много рекички, между които и една широка — по лош дървен мост. Те [жителите] не полагат труд за мостовете си — слагат само едно до друго съвсем кръгли късове дървета, без да изглаждат дървото за преминаване по моста, който е с тринадесет свода. Неговите подпори са каменни, много лошо направени, без парапети. Този ден не намерихме по пътя чешма, нито водохранилище и главно — на три левги отвъд София до село Вакарена¹⁹, дето господинът отиде да спи. Този край е неплоден и пуст; там има само няколко малки дъба, съвсем невиреещи, които вървят сякаш насила.

В сряда, на 31-ви от казания месец август, господинът мина през Етимани²⁰, малко село на една могила на два часа път от Вакарено. В него има кервансарай. Продължихме, без да спрем, и след два часа преминахме през село в планините вляво, наречено Пичиг²¹. Както планината продължава оттатък, видяхме на края ѝ нещо като голям портал от тухли и камък, много древен, полуразбит и разрушен. Това е останало от една крепост, съществувала някога на това място. Около един пушечен изстрел разстояние от нея към юг има друга планина, на чието било се виждат развалините на друга малка крепост, която се съзира отляво. Като преминахме по-нататък, стигнахме до друго село, пак на планината, наречено. . .²² На това място има пак развалини на друга крепост, построена на билото на планината на едно място, близо до големия път, която гледа към равнината.²³ Из развалините се виждат няколко други двойни стени, изградени една до друга, дебели и здрави: от двете страни на тази [крепост] има две планини, които доминират това място — едната вдясно, на разстояние от пушечен изстрел, а другата — на два пъти по толкова [разстояние] вляво, и двете достъпни. Там на пътя отдясно се вижда чешма, построена за улеснение на минаващите, от която не тече вече вода. На нея има имена на много хора, написани на разни езици. И аз сложих моето. Господинът обядва в това село. Тук е пределът между България и Македония. Оттам господинът продължи, слезе от планината и влезе в равнината, като

зави по пътя към юг и спа в село, наречено Игиткьой или Нуесело²⁴, с няколко къщи в равнината.

В четвъртък, на 1 септември, господинът замина оттук два часа преди изгрев слънце и продължи пътя си към юг в равнината. В нея на около един-два часа от Нуесело срещнахме едного — секретар на султана, придружен от около 200 души на коне и пешаци, той на каруца, а след него още и осем местни колари. Отиваше в София, за да сложи край на грабежите, които ставали из околностите, и да осигури пътищата. След малко преминахме по брод река Топонца²⁵, която на около пет часа оттук се влива в Мариса; тук има два моста — единият е каменен, разсипан и съвсем разрушен, не може да се мине, а другият е дървен, доста дълъг — около 200 стъпки, но е толкова зле поддържан и в лош вид, че е безполезен. Леглото на реката е широко, но в момента бе с малко вода. На около един час път дойдохме в град, разположен в равнината, наречен Татар Пазарджик — много малък, но с хубав въздух. Има красив кервансарай, покрит с олово.²⁶ Тук господинът дойде рано, нахрани се и замина оттам, като продължи пътя си на юг в равнината, дето не се среща никакъв покрив. Има само една малка рекичка. После оттам на разстояние една левга от Филипополи няма друга вода освен в няколко водохранилища. Полето е много равно и плоско, широко повече от десет левги между планините.

Като приближихме до Филипополи, намерихме в равнината малки могилки, тук-там в полето като купи сено и слама. Малко по-нататък отдясно стигнахме Мариса. Вървахме край нея до града при моста, отдето се виждат две невисоки, но стръмни скали; част от града е разположена на склона, другата в равнината. През града минава Мариса, която прехвърлихме по дълъг дървен мост. Над същата река видяхме много дивеч: калугерици, патици и друг дивеч, който се оставя да го приближиш.

Този град е доста голям. Къщите са по-хубави от тези в градовете, през които минахме, високи, повечето на два етаж. Има два хубави кервансарая, покрити с олово.²⁷ На излизане от града се минава между две скали: върху едната от тях наляво се виждат още остатъци от стените на стария дворец на Филип Македонски, на чието име е [наречен] градът. В подножието има още малък храм в четвъртита форма с купол в средата, който изглежда да е твърде стар; сега турците са го превърнали в джамия. На другата скала има часовник²⁸, който денонощно отбива часовете по френски, а не както в Италия, където денят свършва в 24 часа. Там 12 часът е на обяд, както у нас.

Господинът пристигна рано във Филипополи. Поради пристъпи на треската, която го хвана, не искаше да спи в керван-

сарая. [Там] имаше един дубровнишки търговец — Марко ди Родо, пребиваващ в този град, който му отстъпи малък дял от жилището си. Господинът прекара там през деня и на другия ден до три часа след обяд.

В петък, на 2 септември, господинът замина към три часа от Филипополи и тръгна към юг в равнината, където извървя около две мили почти все по река Мариса от лявата страна. Отминахме я и прехвърлихме по брод малка рекичка, наречена . . .²⁹, която наблизко се влива в Мариса. На нея по пътя има нисък каменен мост с три свода, дълъг само около тридесет стъпки. Около два часа след това пристигнахме в хубава гора около една левга разстояние. Пътят в нея е широк, наляво минава Мариса, покрай която вървахме известно време. После накрая на същата гора преминахме дървен мост от около 25—30 стъпки, под който минава малка рекичка; после, оставяйки назад гората, се изкачихме по малка могилка и пристигнахме в село, наречено . . .³⁰, където споменатият господин прекара нощта. Там видяхме леглата, на които поставяха да спят децата им: едно парче сукно или тънък вълнен плат, прикачено на две въжета, вътре децата спят съвсем голи. Тласъкът, който им дават с ръка, е достатъчен, за да ги люлее четвърт час. И там, както в други села, си служат с елхов талаш. Понеже е много смолист, той неудържимо се разпалва. Тия пламъци им служат за свещи.

В събота, 3 септември, господинът замина, упътвайки се на изток през равнината и обядва в Райколка³¹, малко село от около 50 къщи, разположено в равнината на около 5 левги от мястото, дето спяхме. Той (посланикът) премина там наблизко малък поток и преди това малка река, на която има лош дървен, зле поддържан мост от около 15—20 стъпки дълъг. Казаният господин прекара там целия ден, замина оттам в два часа през нощта и дойде да почива само два часа в Семисче³², малко село в равнината.

Неделя, 4 септември, господин Дьо Санси замина на разсъмване и като продължи пътя си през равнината, мина през хубаво село и с чист въздух, но малко, в което има красива новопостроена джамия, покрита с олово, и един кервансарай пред нея (джамията) — също покрит с олово и съвсем нов. Той е много красив и голям. Али паша го е правил. Това село се нарича Осушова³³. Там свършва равнината, в която бяхме навлезли.

По-нататък минахме малка планина от няколко левги път, наречена Краварица. При слизането от нея преминахме по брод малка рекичка, върху която има каменен мост с шест свода, и влязохме в едно село Ованли³⁴, което също е с чист въздух и в което пак има красива джамия и много хубав кервансарай, построени един срещу друг — съвсем нови, покрити

с олово и изградени от хубав камък с вар и пясък.

В джамията има чешма, а в кервансарая — друга; той е разделен на две и в двете части могат да спят 500 души. Около двора има много килии като малки стаички. Даут паша е строил и двете [постройки]. Господинът стоя за храна, [прекара] остатъка от деня и замина на залез. Оттук тръгна на изток и вървя цяла нощ до моста Мустафа³⁵ — малко село от около 30 къщи, в което има голям кервансарай с повече от 120 стъпки дължина. При влизането в споменатото село има дълъг мост от около 100 стъпки, под който минава река Мариса. Като минахме нататък, посоченият господин преседя два часа и замина.

На 5 септември, понеделник, към 6 часа сутринта господинът продължи пътя си през хубава, слабо плодородна равнина, в която обаче има множество малки села по склоновете на планините, които оставихме вдясно. Най-сетне, след като минахме малка рекичка по каменни мостчета, стигнахме Андринопол. И там преминахме един ръкав на р. Мариса през мост, дълъг повече от 300 стъпки.

Андринопол е доста голям град, три пъти колкото Филипополи, много добре населен, в който има много чужденци от източните народности: евреи, гърци, арменци и др. Между тях има 2000 евреи с 13 синагоги. Всички те са облечени с дълги дрехи и нашите къси облекла им се виждаха странни. Има много джамии, една много красива, голяма, квадратна отвън, а вътре с осем стени, на всяка стена с аркада, поддържана от два големи стълба. Един купол, отгоре от олово, покрива всичко. Тя [джамията] има в средата квадрат, извисен на около десет крачки, широк около шест стъпки и поддържан от два тесни стълба. Под този квадрат има малък басейн с шадраван с диаметър от около 1/2 тоаза. Водата излиза оттам от отвор в средата, който се издига на около два пръста високо. Под квадрата има наоколо стълбчета; там се поставя музиката. Там са окачени в кръг много лампи от пръст, с някаква смес вътре, която ги прави еднакви, полуотворени, както във Франция имаме от тези глобуси. Има също много лампи. Цялата вътрешност на джамията е изпълнена с два вида [лампи]. [Джамията] има три големи врати, които обикновено са отворени, едната към запад, срещу която на противоположния край по диаметралната линия, минаваща през средата, се намира място като амвон, взидан в стените, подобно на онова място, където е главният олтар в нашите черкви. Това е мястото на мюфтията им, най-голям свещеник и най-изтъкнат законовед. Наляво на високо място върху стълб е мястото на султана, когато идва. Отстрана има едно възвишение, чиито камъни откроя и ония, които го поддържат, са изцяло изсечени на блокове. Сега камъкът е много твърд, но аз се възхищавах как

този блок, който оставя малко от камъка между...³⁶, как той (камъкът) бе достатъчен, за да издържи товара на това възвишение, което е издигнато само на около 18—20 стъпала. Изкуството, което установих в това творение, е, че всички блокове са основани върху принципа на силата на аркадата. На двете други страни на споменатата джамия, към юг и север, има две други врати като първата. Тя (джамията) има диаметър от едната до другата врата 45 стъпки. Вратите, за които е дума, са двойни. Тази, която затваря джамията отвътре, е от дърво, а онази отвън — от плат. Те имат отвор само с малка ниска врата за минаване, през която човек трябва да се наведе. Подът ѝ (т. е. на джамията) е покрит с рогозки, направени от някаква преплетена тръстика. Накараха ни всички да свалим обувките си, за да влезем в нея. Разгледахме всичко, после ни поискаха на излизане...³⁷ дадохме им по един дукат, от който бяха много доволни. На четирите ѝ ъгъла (на джамията) отвън има четири много високи и тесни кули, както всички в Турция, с 3 малки галерии една над друга. Вътре в тия галерии има хора, които викат и приканват за молитва четири пъти през деня. Покривите на тези малки кули са много заострени и покрити с олово. Пред главния вход на джамията има голямо четвъртито място, широко колкото джамията, обкръжено със стена и красива галерия като манастир. Тази галерия има на всяка страна по една аркада, открита изцяло към двора, и отвън два овехтели прозореца. Всяка аркада се поддържа от голям стълб и всяко каре е между два стълба. Покривът е като купол. Всичко е много хубаво изградено, добре свързано, много красиво строителство и от хубав твърд камък, подобен на мрамор. По средата на това място има хубав шадраван, който пръска нагоре водата си във вид на голям басейн от бял мрамор. Тук се влиза през три големи сводести врати, едната срещу джамията, а другите две — на двете страни. Камъните на аркадата на вратата, които са от два мрамора, единият бял, а другият червен, смесен, са свързани единият с другия чрез много хубава спойка. Могат да се преброят камъните един в друг. Това е най-извисеното място в града. Султан Селим я е построил (т. е. джамията). Около тази сграда има обграден в стени ходник, широк около двадесет стъпки. Там има и много други сгради — градини, бани и други неща, спадащи към това място. Понеже не ги видях изцяло отвътре, ще се задоволя да кажа, че онова, което видях, е красиво, всичко е много хубав и приятен строеж и архитектура. Пропуснах да отбележа две неща, които видях в споменатата джамия: едното — голям килим от многоцветни части, доста подреден, за който казват, че струва 6000 секвини и че бил сложен при построяването на джамията. Другото — това са многото броеници, направени от едри дървени зърна като наниз, както

ония на нашите отшелници; тия броеници са под споменатите стъпала, които описах по-горе. Казаха ми, че всеки ден двеста души идват да се молят в джамията с тия броеници за душата на онзи, който я е построил, и после ги връщат (т. е. броениците) на казаното място — те служат само за това.

Река Мариса минава през града. На нея при входа му има много дълъг каменен мост от около 250 стъпки и широк само четири стъпки, което го прави доста тесен при голямата дължина, извит дъговидно. . . Ако се срещнат две коли по него, едната трябва да се върне назад. . .³⁸ [л. 24г — 38 v].

До края на този мост намерихме и каменен кей, наляво бе брегът на реката с много хубав изглед. В този нов град се виждат стени от стария [град]. Повечето са много разсипани, те падат от старост, без да ги рушат, и никак не ги възстановяват. Има две места в този град, които служат като базари или складове. Там са съсредоточени търговците и имат дюкяни. При пожар или война те се оттеглят там, защото те [складове] са засводени, изцяло от яки камъни. И двата [склада] са дълги, но единият е по-стар от другия. Новият пък е по-дълъг — повече от 500 стъпки и широк около осем стъпки. Има и друг мост на джамията, за който споменах по-горе, където са обушарите. Той е нов, колкото джамията. Там има само обушари. Той обаче е по-малък от другия. Има още и друг хубав сарай или дворец в посочения град, където отсяда султанът, когато отиде там. Преди Андринопол се извисяват и снижават множество малки хълмчета: първото, което се вижда от града, са четирите кули на гореспомената джамия, тъй като останалата част от града се вижда само когато приближиш, понеже е в голямата си част в една дълбина. Въпреки че в града има много кервансарай, все пак не отседнахме там поради неразположението на господина, а спяхме при арменец в еврейската махала, който държи на откуп монетарницата. Той ни каза, че всеки месец вземал на откуп 1500 аспри и че нареждал да се секат ежемесечно около 100 000, които карал да пренасят и изпращал в Цариград.

Този път от напускането на града в продължение на почти две левги е отчасти павиран, широк и прав и представлява много красиво авеню. На излизане от града има голямо турско гробище — без ограда. Там има множество изправени камъни. Вървахме до полунощ и стигнахме в едно село, наречено Хапсер³⁹, където има хубав кервансарай, построен от Мехмед паша. Там прекарахме два часа. На 10 септември господинът замина от поменатото място в два часа след полунощ и продължи пътя си. На излизане оттук се минава малка рекичка и след около осем-девет часа дойдохме в Ескибада към 11 часа сутринта — село от около 500 къщи;⁴⁰ има три джамии, едната от тях с много красива архитектура, направена с купол в сре-

дата. Около големия купол има осем малки купола и съвсем гладък покрив с олово, който поддържа всичко.

Цялата област от Андринопол натам е отчасти равнинна, отчасти хълмиста, с малки възвишения, виждат се и малко дървета. Земята е много черна, но малко от нея е обработено, което ме кара да мисля, че тя съвсем не е плодородна, защото там никъде не расте буйна трева. Областта е много населена. Казвам за тази [област], която оставихме зад нас, понеже там имаше много села, които съзирахме по пътя от едната и от другата страна.

Този ден господинът дойде да спи в с. Богантин⁴¹ по склона на един открит хълм, от чийто връх се разгръща голяма равнина. През него (т. е. селото) протича малка рекичка, която преминахме по брод, преди да влезем там. На нея е построен мост. И тук има три-четири джамии, един много хубав кервансарай с всички удобства: високи стаи, ходник, много хубави кухни с цялата посуда. Мехмед паша го е построил, както и спадащата към него красива джамия. В двора ѝ има чешма, покрита с олово. Покривът ѝ се поддържа от каменни стълбове. Обградена е наоколо с изсечени на блокове камъни. В средата на басейна се извишава друг малък басейн от червен мрамор, откъдето излиза водата, докарана от цели две левги по дървени водопроводи. Дворът е изпълнен с хубави дървета, които го засенчват напълно: той е в окръжност петдесет крачки и наоколо с галерия като манастир. В сред двора на кервансарая също има шадраван, който излива водата си в басейн, направен от четирите страни с осем плоскости. Има и хубава галерия около двора, дълга и широка петдесетина стъпки. Дворът на джамията е украсен с хубави колони от бял, сив и смесен мрамор. Отвън [джамията] никак не е хубава.

Този ден господинът замина към полунощ и тръгна към изток, като остави отляво града Калестра⁴². Минахме по брод река, на която има мост.

Този край, както и онзи вчера, е пълен с хълмове. Найсетне дойдохме да обядваме в Йехонелу⁴³ — голям град, но слабо населен; по-рано той е бил по-голям и по развалините изглежда да е бил добре изграден. Има все още останки от укрепленията и защитните съоръжения, но сега напомня хубаво село. Приближавайки се, се изкачихме на малка планина, на която е разположен той (градът). От тази [паланка] откриваме на юг малък ръкав на морето, който може да е отдалечен на около шест левги. При влизането в този [град] има голямо гробище. В него турците са си послужили с няколко мраморни антични колони въпреки обичая си, защото при други гробници те нямат такива. Това ме накара да смятам, че тези [колони] са развалини от някой храм или древна черква, която е съществувала в града. Видях много антични камъни; между тях

един особено дава да се разбере по кръстовете, изсечени на него, че градът е бил населен с християни.

Увод, подбор и превод: Б. Цветкова
Коментар: Б. Цветкова и П. Коледаров

¹ В. Јелавић, Кратки француски путопис кроз Херцеговина и Новопазарски санџак из године 1611, Гласник Зем. Музеја у Сарајеву, XIX, 1907, с.т. 471—482. Същият откъс е издаден с подобрения от Р. Самарџић, пос съч., с. 156—162.

² Б. Цветкова, Един френски пътепис за българските и балканските земи от XVII в., Известия на Научния архив БАН, IV, 1968, с. 129—142.

³ Archives du Ministère des Affaires Etrangères, Turquie, Mémoires et documents, v. VI (1611—1619), f° 296—43a: Le voyage de Monsi^{er} de Sancy Ambassadeur par le Roy en Levant, fait par terre depuis Raguse jusques à Constantinople l'ан 1611. Escrit par Monsieur Lefevre, l'un de ses secrétaires. Познати са и други два преписа на този пътепис, запазени в Парижката национална библиотека. Ръкописът, от който превеждаме, е съхранен в добър вид. Почеркът е четлив, правописът старинен, някои географски наименования липсват в текста. Стилът е ясен, но доста сух, не винаги гладък, а понякога дори небрежно оформен. Преди описанието на Ниш Льофевр отбелязва, че след Прокупље посланичеството прекосило хубава и плодородна земя, преминало през р. Морава. Оттам навлязло в България. Пътуващите минали равнина и съзрели разрушена крепост на билото на една планина вляво. Долу в равнината бил Ниш.

⁴ Гр. Прокупље, Югославия.

⁵ За него пътеписецът разказва, че се наричал Дьо Монтеле, бил приел исляма и се лансирал в османската дворцова йерархия. Великият везир Мурад паша искал да го направи свой зет. Французинът отклонил това, навлякъл си ненавистта на везира и претърпял много бедн. Той бил любезен с гостите, интересувал се за новини от френския двор. В Ниш имало и други ренегати — французи. Тук бил и някакъв албанец, който говорел добре френски, защото бил отгледан от един френски аристократ. На 25. VII (лист 226—23а) посланичеството заминало от Ниш, придружено от 50 въоръжени турци поради предупреждение, че в някаква планина по пътя има много разбойници (около 250—300), които обирали пътниците. Албанецът също придружил с въоръжена свита французите. Французинът ренегат Дьо Монтеле не съпроводи синародниците си, като потърсил благовидни извинения. В същност той се страхувал да изяви внимание към тях, защото турците „считат християните за кучета и ги наричат неверници“.

⁶ Вероятно става дума за хайдутски дружини, чието присъствие из тукашните гори и планини е засвидетелствувано и у други пътешественици.

⁷ Вероятно старата крепост е била Клисурца, преосмислена от османските завоеватели на Куручешме. Към средата на XVII в. е било изградено укрепление — паланка, наречена Мустафа паша паланка, а от населението — Бела паланка, Югославия.

⁸ Така в текста. Може би е изпуснато името Куручешме.

⁹ Така Льофевр назовава посланика Дьо Санси.

¹⁰ За тази крепост споменават и други пътешественици (срв. Б. Цветкова във: ИИГА, VII—VIII, 1955, с. 479—480).

¹¹ Тоест източноправославни.

¹² В текста *bossette*.

¹³ Старинна мярка = 27,07 мм.

¹⁴ Гр. Чипровец, седалище на Софийската католичка архиепископия до 1688 г., т. е. до разорението му през Чипровското въстание.

¹⁵ Това е католишкият епископ Петър Солинат. За неговата дейност срв. Н. Милев, Католишката пропаганда в България, София, 1922, с. 62—69; Iv. Dujčev, Il cattolicesimo in Bulgaria nel sec. XVII, Roma, 1937, p. 14—16.

¹⁶ С. Петърч, Софийски окръг.

¹⁷ И тук пътешественикът си служи с критерий от религиозен, а не от етнически характер. Става дума за католици и православни.

¹⁸ Витоша пл.

¹⁹ С. Вакарел, Софийски окръг.

²⁰ Гр. Ихтиман, Софийски окръг.

²¹ Може би с. Долна Василица, Софийски окръг. Льофевр, изглежда, бърка името му с това на планината Еледжик, което е чул и предава изопачено. Порталът е „Траянови врата“.

²² Непопълнено в текста.

²³ Вероятно се отнася до крепостта до с. Ветрен или Серсемкале, Ихтиманско. Първата се отъждествява от П. Мутафчиев с обсажданата от Василий II през 986 г. крепост Морня (вж. Известия на Историческото дружество в София, кн. VII—VIII, 1928, с. 165—172). Срв. Г. Цанкова-Петкова, За похода на Василий II срещу крепостта Морня, Известия на Института за българска история, т. 3—4, 1953, с. 279—283, и пос. там литература.

²⁴ Ново село или Ветрен, Пазарджишки окръг.

²⁵ Река Тополница, ляв приток на Марица.

²⁶ Куршун хан, построен в 1574 г. от великия везир Ибрахим паша (Ив. Батаклиев, Град Татар Пазарджик, С., 1943, с. 83—86; Evliya Çelebi 1943, Sıyahatnamesi, III, p. 378).

²⁷ Става дума за „Куршун хан“ и за големия безистен (срв. Г. Рудолф-Хиле и О. Рудолф, Град Пловдив и неговите сгради, ИБАИ, VIII, 1934, с. 383—384; Хр. Д. Пеев, Големият безистен в Пловдив, ГНАМ в Пловдив, I, 1948, с. 204—207).

²⁸ На Сахаттепе.

²⁹ ³⁰ Имената не са посочени.

³¹ Името е изопачено. Според местоположението вер. с. Каяли, дн. кв. от Димитровград.

³² С. Клокотница, Хасковски окръг.

³³ С. Узунджово, Хасковски окръг.

³⁴ Гр. Харманли, Хасковски окръг.

³⁵ Гр. Свиленград, Хасковски окръг.

³⁶ В текста празно място, мисълта не е съвсем ясна.

³⁷ Нечетлива дума, вер. милостиня.

³⁸ Следва пасаж с незначителни подробности.

³⁹ Хафса, Турция.

⁴⁰ Баба Ески, Турция

⁴¹ Името изопачено.

⁴² Бююк Каръщъран — античният Друзипара, Източна Тракия, Турция.

⁴³ Силно изопачено име. Може би е Чорлу.